

EVANGYÉLIOMI PROTESTÁNS LAP.

Megjelen minden héten egyszer pénteken egy íven. — **Előfizetési ár** egy évre 6 frt, félévre 3 frt, negyedévre 1 frt 50 kr. az osztrák-magyar birodalmon kívüli országokba egy évre 7 frt; — **egyed. szám ára** 12 kr. — **Hirdetések díja** száz szóig 1 frt, kétszáz szóig 2 frt, a másodszori hirdetésnél 100 szóig 80 kr, harmadiknál 70 kr, bélyegdíj mindenik hirdetésnél külön-külön 30 kr; csakis egyház és tanodái érdeklő hirdetések fogadtatnak el. Melléklési díj minden száz darabtól 1 frt 50 kr. A lapot érdeklő mindennemű közlemények a szerkesztőhöz — Fűvészkert-utca, 1078. sz. a. — intézendők.

B ü c s ú s z ó.

„Si nous tenons à faire fleurir parmi nous l'union et la paix, recherchons l'unité dans la doctrine et dans les sentiments.“ (Calvin, francia káté)

Az „Evangyéliomi Protestáns Lap“-nak ez idő szerint utolsó számában illő és kedves kötelesség „istenhozzád“-ot mondani olvasóinknak, barátainknak.

Több oknál fogva, miket a körülmények ereje gyűjtött össze, jobbnak véltük megszakítani e Lap pályáját. A körülményeket, sem a szerkesztőt érdeklőket, még kevesbé a rajta kívül gyökerezőket, meg nem változtathatván: tért kellett nyitni az erők új csoportosulására, új helyzet alakulására, mind ez a régebbi közlőny elnémulásával eshetett meg. Csakugyan a megszüntetés visszavonhatatlanul ejtett kimondásával kollégiomunk kebelében új tömörülés idéztetett elő. Vannak időfordulatok, midőn épen a visszavonulás folytán következik be mások részéről az előtérbe nyomulás. Így történt most is. Az utódok sokszor szerencsésebbek a tört uton, legyenek is azok! ez forró óhajom.

Vessünk futólagosan pár pillantást az anyagi körülményekre is, melyek közt Lapunk mozgott. Míg dusabban csörgedezett a pártolás patakja: mellékletek, kiadványok, lenyomatok — mint kisebb irodalmi vállalatok, jelezték az erőt, mely rendelkezésre állt, de az oda mégsem segített, mi pedig kiváló törekvés tárgya vala, hogy állandóan megkövültsünk, növesztessük a Lapot, vagy legalább a magas előfizetési árt lejjebb szállithassuk. Nem maradt a pártolás a kezdet színvonalán, a vágy valóítására tehát gondolni nem lehetett. A tér szűk lett, az igények fokozódtak, Lapunk előtt a szaporodó összeköttetések folytán új mezők tárultak, szóval szélesb körre terjeszkedés szükségére állt be, az anyagi támogatás azonban ez irányban nem nőtt: illőbbnek tartottuk tisztességesen, zuzás és törés nélkül félrevonulni a maga idejében. Az a 399 előfizető (közülök 21-en a debreczeni egyház tekintélyes prezsi-

terei) — a Lapunk által védett elv iránti tiszteletből fel-
emlithető e részlet — a mennyire felemelkedett folyó év végén is (ez évben volt legkevesebb) a pártolók száma, még mindig elég jelentékeny, tekintve a hazai mostoha viszonyokat s az egyházi lapok iránt nálunk folyvást uralgó közönyt, — és elég tekintélyes volt a végre, hogy a Lap tartsa magát, csak arra nem volt elég, hogy a Lap kül és bel értéke magasb fokra fejlesztessék, a rovatok rendszeresebben és szakszerűbben vezettessenek. Sem megalapodni a mostani színvonalon, sem törpülni és kisebbedni nem akaránk . . . inkább elnémultunk és másnak hagytuk a tért.

Mindenesetre a lap megszüntetésének főoka a szerkesztő azon körülményeiben fekszik, hogy neki egy magának vállaira a folytonos gond, munka, tömegesülő teher, bár édes teher, oly mértékben nehezültek, hogy ha a létező feltételek mellett tovább is viszi: tanári tovább-önképzésében s tanulmányaiban gátoltatott volna; első levén pedig a közvetlen kötelesség, lelkiismeretével számolni kellett, s ez a visszalépés mellé nyilatkozott. Négy év alatt keveset haladhattam tanszéki tantárgyaimban, tehát tovább a gátló esélyeknek ki nem tehettem magamat. — Vigasztalódva gondolhattam arra, s a bekövetkezések igazolák a gondolás helyességét, hogy mások és többen elvállaladják új tervezet mellett a szerkesztést több ember vállain a teher az egyénre kedvezőleg osztható meg. Az örjárót váltsák fel mások, akkor a szolgálat tevő visszatérhet, szellemi önkimerülésnélkül, kötelességszerű elsőrendű teendőihez.

A visszalépés főokát támogatja azon tapasztalat, hogy szerintem bármily jólvezetett lap is, ha kellőleg szervezett párt, társulat, vagy erős egyházi hatóság, testület nem áll háta mögött, tartós eredményü és nagyobb szabásu alkotásokat nem hozhat létre. Ébreszt, igen is, elevenit, erősít, bátorít, tájékoztat egyeseket, vitathat szép eszméket: de művelete legtöbb esetben kiáltó és elhangzó szóhoz fog hasonlítani. A vasat izzóvá tehetni tűz rávitele által; idomöltésre, czélszerű eszközökül feldolgozásra azon-

ban rendszeres műhely s egyesült kezek szükségesek. Egyeseket és tömeget lelkesíthet, fogékonytá tehet a Lap, de a célra elvezérlést, az igék megtestesítését csak jól szervezett hatóság és társulat hajthatja végre. — Elhangzott Lapunkban is a hő szózat enyészés szélén álló, hite és nemzetisége elvesztésével fenyegetett kis egyházaink megmentése ügyében . . . s egyház-óvó egyesület nem támadott, az „erőtlen tagok“ sinlenek tovább. Belső embereink sorsa javítására sok szép tervezet szállt szerte a Lap papir szárnyain: tett nem követte a szót erős és akaró szövetkezet hiányában. Az eszmék fény golyói, csillagai, magasba röppenő rajgókként szikrákat szórhatnak, szervezett hadoszlopok előnyomulása nélkül azonban diadal jelzői nem lehetnek azok. Az angolegyház papjai a Canterbury-i és York-i érsekek védnökségök alatt 1829-ben „kölcsonbiztosító lelkész-társulatot“ alapítottak, alapítóik mai nap 25 millió forint, évi jövedelem pedig 2.983,450 forint, fenállása 50-ik éveig haláleset alkalmával 16.078,600 frtot fizetett ki. *) Mennyi árva, mennyi özvegy könyei töröltettek le ez által? Mi pedig beszélhetünk bármennyit, közös actió nélkül csak az évek haladnak sanyargásunkat növesztőleg. Mennyit sürgettetett, fénylő példakkal mennyiszor világosított a belmissiónak elodázhatlanná vált társulati felkarolása? . . . még a kezdet kezdeténél sem vagyunk. Hol van a protestáns történelmi társulat? sokkal kevesebb számu francia hitrokonnainknál igen is van, de nálunk nincs. Szívből szállt óhajok keltek a vasárnap megszentelése fontos ügyében . . . egyesület nélkül itt sem érünk célra, és az egyesület késik az éji homályban. A „magyar protestáns egyházi és iskolai Figyelmező“ IX-ik évi pályafutásával levonta lobogóját, küzdött mint apostol, missionarius, heros, látnok, buvár, puritán és magyar, küzdött felséges kitartással, aldozattal, még az ellenfél is elismerte szükségpótló voltát: s egyes elszigetelt komolyabb magánosokon kívül 9 hosszú év alatt melyik egyházi hatóság vagy testület szavazott nyilvánosan csak köszönetet is a közügy vezérbajnokának? Méltán megérdemelte volna pedig, hogy mint a rómaiakhoz küldött Fébe, „a szentekhez illőleg fogadtatott volna az Urban, és segélyére lettek volnak, a miben csak rájuk szorult, mert ő is pártfogójok volt sokaknak.“ (Rom. 16, 1. 2.) „Ah de Lap és folyóirat csak magán vállalat nálunk s bukásuk felett itt-ott sajnálat, másutt meglehetősen örömet kel, „fuit,“ „vixit!“ Sokszor a legközvetlenebb közelben legnagyobb az érdektelenség, részvétlenség!

De nem folytatom . . . azt azonban hangoztatnom kell, hogy mai napság már csak egyesület, társulások által teremthető nagyobb mű, ha ilyenek kifolyása a Lap,

*) „Literary Churchman,“ London, XXIV. évfoly. 1878. nov. 16. szám 476. oldal.

akkor nem hull hiába a szó magva, mert létezik talaj, hol a magv fakadjon, van kéz annak ápolására és érlelésére. A lap eszmékkal és szavakkal, a társulat tettekkel dolgoznak: együtt lehet fenséges a hatás. Hiányozván a lázas azaz legerősebb tevékenység párt, testület és kormányainknál, ez eddigi feltételek mellett és közepett alulirott nem lát cél-elérhetést s így a szerkesztés helyett más-nemű elfoglaltatásának adja vissza magát. A tettek kora még nincs elővarázsolva. A nagy élő egyházak eléggé intenek pedig, ha figyelni rájuk, francia, helvét, skót, angol, amerikai földeken nagy és hatalmas egyházi és vallásos célú társulatok tömörülnek, van is élet és tevékenység ott nagy szabásban, néha világra hatólag. Mig mi ide nem jutunk, tehet, tesz is sok jót a pusztá szó, a papir, de végre is papir és szó marad az. De vajjon a szó is lehet-e eléggé szabad és független nálunk, ha odium, elszigetelés, rettegés vagy megvetés leszen jutalma? A függetlenség és bátor szó sokszor sirját ássa meg a lapoknak. Ha a szerkesztő ily felfogások és látások mellett nem kíván, hivatalos kötelességei háttérbe szorításával, lap útján tovább beszélgetni, papir csatornán evezni, ezért megíthetik őt de egészen el nem ítélik.

Annyival inkább nem, mert nem maradunk lap nélkül. Lapra, bár mint álljon is a dolog, szükség van, mert lethargiára, indolentiára hajlandó létünk közlöny nélkül még jobban elernyedne, s még csak azt sem mondhatnák rólunk, hogy legalább van szavunk. A mely perczen jelentette Lapunk önmegszünését, ugyan azon oldalon hirdette az új lap keletkezését, az úr tehát be nem állt, lesz papir csatorna az eszmék folyama számára, folydogálhat az szép csendes mederben, csak arra vigyázzon, hogy a scillák és charibdissek közt eszélyesen haladjon, — vajha szerencsésebb lenne s a cselekvés műhelyeit, malmait, kerekeit mozgásba és üdvös torgásba hozhatná!

Azon előfizetők, kik hívek maradtak Lapunkhoz az utósó óráig, fogadják az ügy érdekében hálás köszönetemet, ők tették a tűnő és omlatag anyaggal, mint földi szükséges eszközzel, lehetővé, hogy a szent egyház alaptanai ellen intézett rohamok idejében védő és tiltakozó szózatok emeltettek, s a szellem és lélek ki is fejezte Lapunk útján és terén is (és ez édes emlékünknél maradand) azt, hogy mi evangyéliomi reformátusok akarunk maradni, egyházunk alapelveit pedig fel nem adjuk czifra szólamokért, hervatag virágokért. Vannak néha idők, mikor a szó is tett értékre emelkedik ideiglenesen. Ezért ragadtuk meg mi is annak idejében a szó fegyverét. Ily idők megint előfordulhatnak.

Fogadják mély köszönetemet, tiszteletemet, hálámat és kézzorításomat azon derék munkatársak, kik szellemi kincsöket erős szívvvel és bátorsággal hozták közre. Tanubizonyosság tétetett ujjalag ekkép, hogy vannak Izráelben

férfiak, kiknek térdei nem hajlanak meg a divatos féktelelvőség (ál-liberalismus) káprázatos fényképei előtt. Hála Istennek! voltak férfiak, kik — mint a XVI-ik századi skót kovenanterek és magyar őseinknél az egri puritánok — a „Krisztusért és koronájáért“ lélektől indítatva felemelték szellemi, tehát legszebb, fegyvereket, és szóltak és irtak, és szavok hatott. A tanok és hit elvek mellett felszólalókat illesse első sorban a közelismerés hála szózata.

Emlékezet okáért legyen szabad néhány dolgozó társ nevét felemlíteni. A sirban nyugosznak már, az Urban nyugodtak el: Szalai István (esperes), Frecska Lajos evangélikus és Kovács József (= Eüdokia) református lelkészek.

Élnek és munkálnak az Ur szőlőjében: Filó Lajos, Dr. Heiszler József, Dömény József, Vasadi Balogh Lajos, Kiss János (hittanár), Pap Károly (esperes), Szabó János, Könyves János, Munkácsi Sándor (esperes), Csuthy Zsigmond, Poor József, Homolya István, Rácz Károly, Gaál Imre (a De Profundis írója), Csécsi Miklós, Literáti János, Soltra Alajos, Czelder Márton, Dr. Böhl Ede, Venetianer Sándor, Harsányi Sándor, Dávidházy János, Szegedi Károly, Zombori Gedő, Makai Endre, Kovács József Sipos Károly, Varga József, Nagy Lajos, Nagy Elek, Bodnár János és Kótai Lajos, és több más hü lelkek, a haza különböző pontjairól; — Menyhárt János, Tóth Sámuel, Tóth Mihály, Joó István, Kovács Lajos, Dr. Vellentszény Mór Debreczenből; — Linberger István, Láng Adolf, Ritter István, Moszkovcsák János, Kámory Sámuel, Melczer Gyula, Bansell Kálmán, Gyurácz Ferencz, az evangélikus testvérek köréből; s végre az új nemzedékből azok, kik kedves emlékezetű tanítványaim valának, s kiket egyen kívül én vezettem be az egyházirodalom mezejére, s kik a debreczeni kollégium érdemet szerzett s haladó növendékei voltak mindannyian, u. m. Csiky Lajos, Bethlendi Endre, Nagy Imre, Dr. Márk Ferencz, Csák János, Orosz István, Marjai Péter, Erdős József, Kósa Ede, Sörös Vilmos. Ezekkel együtt a meg nem nevezettek is szívemben őriztetnek.

Az élet egyik fő kellékét az egyházi öntudatot ébren tartani, a lüktető vért: a tant, a hitelveket óvni és őrizni volt törekvésünk és tettirányunk. Mi sulyt fektettünk a tanra, mert a hitelv előbb az elmében s aztán nyilatkozik érzelmekben. A tanban fekszik a gondolat, a világ nézet, az irányzó, ezek nyomán indulnak tetteink. A tan 3 összege: Krisztus, hit és élet válhatlan kapcsolatban állanak egymással a keresztyénségben. Aranyér, szirt és termő talaj együtt alkotják a bérceket. A legkidolgozottabb, müves egyházi alkotmány és szervezet is csak pompás gép, de magában holt vagy fenakadó leend, ha kormányzója nem a Krisztus, hajtó ereje nem a hit. A hitről tanítatik, hogy hegyeket mozdit ki helyeikből, a hitről, mely soha nem a tudomány eredménye, hanem Isten ajándéka.

Első szavunk az élő egyházat sürgette, erre vonatkoztak rövid négy év alatt törekvéseink, utósó szavunkkal is élő egyház után sovárgunk. Egymást felváltó egyházi nemzedék! kívánjuk neked Pál apostollal, hogy „Harczold a hit szép harczát; nyerd el az örök életet a melyre hivattál és tedd meg a szép vallástételt sok tanu előtt (I. Tim. 6, 12.); ne nyugodjál meg egyházi nemzedék: Mig föl nem kél, mint a fény, a boldogság, és fáklyakint nem lángol a szabadság (Ézsaiás 62, 1.); adjon a nagy Isten nekünk szive szerinti pásztorokat, kik

okossággal és bölcsességgel legeltessék a nyáját. (Jerémias 3, 15.)

Isten áldása és kegyelme legyen velünk mindnyájunkkal! Debreczen, 1878. deczember 19.

Balogh Ferencz, szerkesztő.

A szocziális mozgalmak célja, terjedésének oka s eszközei.

Nézzünk szemébe e rémnnek — a mit szocziál-demokratia néven ismerünk. Hiba volna azt hinnünk, hogy ez minket ma még csak úgy távolabbról érdekel. „ArdeUcalegon!“ Nemcsak, hanem sok a földhalmozott gyuanyag nálunk is,

Ha valaki azzal állana ma elő, hogy ő ismeri a szocziális mozgalmak célját, hogy az nem más, mint a magántulajdon megszüntetése, a család — házasság — örökösödési jog megsemmisítése, a szabad szeretet behozása stb.: bezzeg ráförmednének a szoczialista vezérek! Hazugság, rágalom! Soh' sem tűztünk föl hivatalos zászlóinkra ily szavakat!

És igazuk volna.

A mai szocziálisták inkább negativ irányban működnek, s csak nagy ritkán árulnak el positiv célta nyilvánosság előtt. Izgatni s növelni az elégedetlenséget a fennálló rend s intézmények ellen, és e negativ tevékenységet addig üzni, mig a romok és pusztulás fölött a győzedelmes proletariatus a sikerhez képest s a kor követelése szerint megszabhatja a küzdelem díját: ez az ő vezérelvök. Mi szükség volna a cél tiszta szabatos meghatározására? Minél bizonytalanabb az, annál jobban izgatható a tömeg, melynek minden egyes része a maga ábrándképét festheti így az izgatók által ígért boldog jövő üres táblájára. Eme szerintök boldog jövő akkor jó el, ha 1) a nemzetgazdászati terén a magán tőkét egységesen szervezett kollektiv-tőke, a mostani díjviszonyt kinek-kinek produktiv munkássága által szabályozott munkajövedelme helyettesíti; ha 2) politikai tekintetben, a fennálló rendszer megbuktatásával, egyetemes szocziális köztársaság létesül; ha 3) mindkettő alapját egy materialisticus és atheisticus világnézet képezendi, mely a földfelettiekkel és sirontuliakkal nem törődve, egyaránt megvet vallást és hitet, s legfeljebb kegyelemből magánügynek hirdeti a vallást.

A föld rögéhez tapadt embert nem igen lelkesitheti s a munkás kéz osztályára nem nagyon buzdítólag hathat ugyan egy távol jövő ígérete, egy eszmény, de az a varázsszerű félhomály, mely a végcél fölött lebeg, tagadhatlanul nagy vonzerjü, s a százalaku nyomorral szemben fennálló gazdaszati elvek nyomaszto uralma csaknem kényszerítő erővel üzi a nagy tömeget a szocziál-demokraták karjaiba, midőn a létért folytatott nehéz küzdelemben nem talál másutt segedelmet. A munkás, ki legjobb akarata daczára sem kereshet, mert nincs munkája; a kézmüves, ki önálló mesterből a gyáros vagy vállalkozó napszamosává lesz; a hivatalnok, ki szük jövedelméből a magas árak mellett a legnagyobb lemondással sem élhet meg; ezek s több ilyenek mind kész zsákmányai a szocziál-demokratáknak. Ezek a szegény emberek koránt sem forradalmárok; ök félrevezetettek. Ki más lehetne az oka tévedésöknek, mint azok, kik nem szünnnek meg hirdetni, hogy az ember egyedül önmagának köszönheti szerencsáját, jólétét, hogy nincs örök isteni rend, hanem az ember mindent saját tetszése s ítélete szerint tehet, hogy az embernek főgondját s kiváló figyelmét a földi-

ekre kell fordítani. E tan első és fő prófétái azonban nem a szociál-demokraták, hanem a kulturharczot vivó liberalismus vezérférfiai valának.

Kétségbevonhatatlan igazság, hogy a ki megrabolja a népet az előtte megszokott tekintélytől, egy időre megdöntött az előtt minden tekintélyt. A kultur harc az isteni tekintélyt ingatá meg; lehet-é csudálni, ha az elégedetlenek ma az emberi tekintélyt sem tisztelik többé, és saját tetszésök, óhajaik szerint akarnak helyzetökön javítani? Valóban a szociál-demokraták hálával tartoznak a kulturharczot vivó német liberálisták lejátszott szerepléséért! Meg is fizetnek megérdemlett gunynyal s csufolkodással a már ellenséggé vált „liberális farizeusoknak,” kik megfoszták a hit vigaszától a népet, hogy az szociális eszmékkel telve a földtől követeljen magának kárpótlást vesztéséért.

A szociál-demokraták Németországban ma már gyűlölettel s elkeseredett ellenszenvvel találkoznak az ellenfél részéről mindenütt. A hatalom pálcáját sujtásra készen emelik ellenök; követeléseiktől minden jogosultságot megtagadnak, s törekvéseiket eszteleneknek kiáltják. Türelmes vizsgálódó szeretetre csak ritkán akadnak. Nem a fanatismus tüzét szítja-e ez eljárás? A nép pedig, — melytől bizonyos jog és igazságérzetet megtagadni nem lehet, — a szociál-demokraczia követelése között nagyon sokat — p. o. a vasárnapi nyugalmat, a nők és gyermekek munkájának korlátozását, a munka védelmét a mindent kizsákmányoló tőke ellen stb., — igazaknak, jogosultaknak talál. És ha ezekhez még azt tapasztalja a nép, hogy a törvényhozás a keresztyénség, a felebaráti szeretet szelleme helyett, a modern zsidóság, azaz az önzés és pusztaság szellemétől áthatva, üdvös reformok helyett a vak gyűlölet fegyveréhez nyúl; ha eszményien érző emberek a tőke nagyhatalmának frivol üzelmét látják: csuda-é ha a szociál-demokraták száma óriási arányokban nő?

Ám ez okok létezése mellett maga a párt is felhasznál minden eszközt, hogy erőben, számban gyarapodjék. Izgat, szervezkedik, fegyelmet tart, és a sajtót nagy mértékben s több oldalról igénybe veszi, felhasználja. A „Vorwärts“ a berlini követválasztás alkalmával a proletár néphez fordul, s fanatikus hévvel sürgeti „az ifju hőst,” „az ujkori Herkulest“ a győzelem kivívására. „Te vagy hivatta“ ugymond „az igazság és jog pallosával leütni, s a tudomány fáklyájával kiégetni a modern lernai kigyó kilencz fejét. Első fej: az osztályuralom; második: a militarismus; harmadik: a szabad véleménynyilvánítás korlátozása; negyedik: a kivételes törvények; ötödik: adóemelés; hatodik: tudatlanság; hetedik: gyámság alá helyezés; nyolczadik: önkény; kilenczedik: jogtalanság. Ekkor tisztítandó ki a mai társadalom Augias-ólat, melyben szükség, nyomor, zsarolás, szolgaság felhalmozva vannak; te vezetened azon át Skamander vizét, hogy a szociális mozgalom dicső hullámai elsöpörjék az évezredekken át gyült szennyet. Berlini proletár nép, tedd meg kötelességedet. . . . Tedd azt én Herkulesem. . . , a te vállaidon nyugszik a világ.“ stb. Egy másik szociálista lap így szól: „néztek ott a háttérben azt a halálra gyöngült sápadt bús nőt, ki gyermekeit táplálni akarja, de nem tudja. Nézzetek. . . mint eseng alamizsnáért a fogatjaikon mellette elrohanó urakhoz! Nézzetek, egy azon urak közül, kit a nő kérelmeivel üldöz, megsuhogtatja lovag vesszejét s elüzi a nőt. A nő: a nyomor; a férfi: az ellenjelölt, s az a ki e törvényt felel, az a megsértett nép a választási urnánál“ stb.

Szomorú de igaz, hogy míg a szociál demokraták kiválóan a vallás, egyház, szokás, fegyelem, tekintély és felsőbbség ellen izgattak, összetett kezekkel nézte el garázdálkodásaikat a német kormány, s ma, midőn a birtok és pénzes erszény is veszedelemben forog, hadi lábra állanak ellenök. A kivételes törvényekre is van feleletjük a német szociálistáknak. . . „Die Wahrheit“ című Boroszlóban megjelenő lapjuk így ír: „Mihelyt a kivételes törvény életbe lép, mindenki legfőbb parancsképpen állítsa föl maga elé szabályul, hogy a végzetes öszinteségnek pusztulni kell. Szokjatok korán a tettetéshez! Saját érdeketekben kényszerítünk, ha kedves előttetek szabadságotok, tanuljatok meg tettetni, álarczot viselni! Tanuljatok hazudni, ha a törvénynek engedelmessé akartok!“

Csaknem hihetetlennek látszik előttünk, hogy e többnyire szegény emberekből álló párt már pénztárakat alapított, melyekből ezeket áldoz föl izgatásokra, s a választások sikeréért stb. Érdekes ránk nézve, hogy a közelebbi választások alkalmával, a német szociálisták hamburgi pénztárába Ausztria-Magyarországból is küldtek — a német szociálista testvérek győzelmének biztosítása végett, valami 160 márknyi segély-összeget. Más országokból tetemesebb segély-összegek folytak be.

A pártnak van egy központi és több helyi bizottsága; vannak ügynökei, körárusai, mely intézmények folytán működése egységes, egyöntetű. — Vannak nyomdáik s mintegy 52 napi lapjuk. A „Vorwärts“ című szociál-demokrata központi lapnak egyik juliusi száma 44 pártlapot említ,*) melyek összes előfizetőinek száma mintegy 200,000-re, s a befolyó előfizetési összeg 1½ millió márkra tehető. Legdrágább lap ezek közt a „Berliner Freie Presse,“ mely vasárnaponként képes melléklettel jelenik meg, évnegyedenként 4 márkért. — Legolcsóbb lapjuk a „Rundschau,“ havonként egy számmal; előfizetési ára 60 fillér. Adnak ki képes könyveket a gyermekek-, s dalkönyveket az ifjuság számára, vita és védiratokat stb. Költők, festők, szobrászok állanak elő közöttük, s jeleneteket örökítenek meg a Kommune dicső korából, „midőn széttöri a nép lánczait.“ A ki nem olvas hírlapot, nem vesz könyveket, röpiratokat stb., nem vizsgálja a falragaszokat: a naptárt, e nélkülözhetlen házi butort csak kénytelen megvenni! Szerkesztenek tehát naptárakat, s elárasztják vele a szegények hajlékait. Szerfölött vigyáznak arra, hogy mint minden kiadványaikban, úgy a naptárakban is minden, — a legkisebb versecske vagy adoma is, szociál-demokrata irányzatú legyen.

Ez a társadalmi baj terjeng dulva a szomszéd német állam testén. A közelebbi évtizedek társadalmi fejlődésének eredménye, gyümölcse a szociál-demokraczia, vagy a mint v. Kleist Retzow találóan jegyzé meg, „az egész nép szellemi, vallás-erkölcsi légkörének üledéke.“ A társadalom nagy mocsarából fel szálló mérges gőzhöz is hasonlíthatjuk egy német íróval. Azt a gőzt nem lehet elfujni könnyedén; a mocsarat kell előbb kiszáritani.

*) E lapok megjelenési helyei: Augsburg, Berlin, Braunschweig, Bréma, Boroszló, Chemnitz, Dortmund, Dresden, Elberfeld, Erfurt, Frankfurt (Majna m.), Gera, Glauchau, Gotha, Halberstadt, Hamburg, Kassel, Kiel, Koburg, Köln, Königsberg, Lipcse, Magdeburg, Mannheim, München, Offenbach, Reichenbach, Rostock, Stuttgart, Würzburg stb. E nevek, mindennél világosabban mutatják a veszedelem nagyságát.

Nincsenek-e ily posványok (a mi magyar politikai és egyházi társadalmunk területén? Óh bár ne volnának!
(Német kutfők után.)

N a g y I m r e
ref. lelkész Ugrán.

KÖNYVISMERTETÉS.

Vallásos beszédek, Lang Henriktől.*)

— *Religiöse Reden von H. Lang, Zürich. 1873. 1 Thr. 18 sgr.* —

E cz m alatt tette volt közé Lang a „Zeitstimmen“ egykori szerkesztője, Zürichben „Szent Péter“ templomban az utóbbi évek alatt tartott egyházi beszédeit, s ezzel érdekes fényben tüntette fel, mire mehet a liberalismus, a szószéken. Beszédek azok, miket ad, de nem egyházi beszédek, eltérnek a rendes homiletikai alaktól, s a textussali szokott viszonytól; csak beszédek még a fényes, szellemdus nyelvezet mellett is, mely kétségtelenül eléggé lebilincselő, valamely magas izléshez szokott szájzire nézve, az egyszerű egyházközségi tag előtt azonban bizonyosan érthetlen marad. Tekintsük tartalmát! Vallásos, nem pedig keresztyén beszédeknek czimezte a szerző könyvét. S ezt szándékosan tévé. Legalább bizonyossá tesz bennünket nem egyszer, (6. 136. l.) hogy az ő keresztyénsége az apostolok s az egyházétól oly ür által van elkülönítve, mely két világnézetet választ el. Mindazáltal ne vitassuk el tőle egészen s általában a keresztyéni jelleget. Mert Lang szerint a keresztyénségen elkövetett gunynak nevezhetni azt, ha valamely erkölcsös és szellemdus emberről az mondatik, hogy ő nem keresztyén. (328. l.) És ezen mindkét jelzőre hihetőleg Lang maga tart számot. Mindamellet is nem tehetünk róla, ha a szerzőnek mértékével mérve, azt mondjuk, hogy ugyanazon egy pontban e beszédek keresztyénségét nagyon keresztyénellenesnek találjuk. Hiszen Lang a keresztyénség erkölcsi tartalmát úgy tekinti, mint maradandót, tehát a keresztyéni szeretetet, s a keresztyéni igazságot is. De ezzel kevésbé egyezik meg azon csaknem mérges gyűlölet, melylyel ő, mint különben minden iránt türelmes, az egyházas keresztyénség minden alakzatát megtámadja. És nehéz továbbá csupán az ő fűszerezett kifejezések utáni kapkodásából ama csodálatos torzképet megmagyarázni, a melylyé az ő fejében az egyházi és bibliai keresztyénség alakult. Az eredendő bűn nála egy tapasztalatlan nő gyengesége. (4. 31. l.) Az új szövetségnek s az egyháznak Krisztusa „oly mythologiai lény, melyet a pogány képzelődés zsidó és keresztyén ösztönnel való szövetségben teremtett.“ (30. l.) Ezen Isten, „ki bölcsessége egész teljét egyetlenegy agyvölöbe bele-

*) Magyar tollból, magyar dogmatikus irótól óhajtottuk ismeretetését adni Lang H. válogatott beszédeinek, a tervelt dolgozat elkészített, adunk tehát az evangyéliomi irányu berlini heti lap nyomán egy rézibb ismertetést, mert Lapunk elvi álláspontjából folyólag nem hagyhattuk bővebb szó nélkül a magyar irodalomba is beültetett szélső modern író művét, szolgáljon ez „caveat“-ul az újdonságon mohón kapkodóknak. — Gondolkodóbb és mélyebbre hatoló lelkészeink ez ismertetésből is beláthatják: mily gyümölcstelen virágokat nyújt Lang s vele mind az, a ki elhagyja a világ világát. Krisztus nélkül kopár pusztá az „Isten országa, az Ő benne vetett hit — Alex. Kelemen szerint is — a kulcs az Isten valódi ismeretehez. Lang beszédeinek 2-dik kötete 1875-ben jelent meg, ezekben is a modern pantheismus mutatja fel a maga szegénységét, meztelenségét csillogó leplek alatt. Lang keresztyénsége a német bíráló találó szavait alkalmazva: „halott, melyet Darwin, Strauss, Hartmann és az ultramontanismus temetend el.“ És méltán!

Szerk.

öntötte, hogy azontul nyugodjék.“ (199. l.) ki a világot kívülről sodronyokon kormányozta, (121. l.) a ki, mint egy orthodox hitész kinyilatkoztatta: „ártatlan gyermeket, kik alig egy arasznyiak, a pokol fenekén csuszni hágy, csak azért, mivel a keresztség jótéteményét nem érték el,“ (31. l.) ez az Isten „néma, holt bálvány, nem élő Isten.“ — (199. l.) Hát még az egyház! Előtte oly egyház az, mely káromol, nem imádkozik. (9. l.) Az egyházi keresztyénség „a social kérdést elrontotta és megmérgezte“ (14. 16. l.) A szent lélek káromlásának nevezetik ellenállni azoknak, kik mint Lang, elégedetlenek levén az egyházi élet alakzataival, új utakat keresnek vallásos érzések számára, (35. l.) és a kik által az egyház, „mely eddig sokszorosan átok volt a világra,“ még egykor áldássá lehet. „Utálatos veszekezők a dogmákért,“ „gondolat hiányos templomtaposók,“ (333. l.) „betűszolgaság,“ „sok buzgalom Istenért, de vérszegény ész.“ (204. l.) Ime ezen néhány virágcsokor a kifejezések-ből megítélni, mily kevésbé hatja át a szeretet és igazság erkölcsi tartalma e beszédeket. Egyébiránt igen érdekes az egyház e rémképének ellenébe állítani azon alakot, mely Lang véleménye szerint az egyházat illeti. Nem a község az egyház. A hívőket legfelebb csak meg kell szenvedni, ha maguktól ki nem mennek. De még a liberálok sem képezik az egyházat. A vallás nevében felszólítja a keresztyénség legelhatározottabb ellenségét is: „maradatok keresztyének, a csudáknak zsidós üledéke nélkül is, dogmák nélkül, egyház nélkül! Nem az utólsók lesztek ti, kik az egyház új, s megifjodott alakjában velünk találkoztok! (30. 32. 33. l.)“ Ezzel tulajdonképen csak egy marad fenn, ki az egyházat képezi, maga a hitszónok, t. i. a liberal hitszónok, kinek szabad tanítani mindent, mit akar, csak az orthodoxiát nem. Tudva van, mily ruganyosan szokta épen a liberalismus egyház fogalmait alakítani, ahoz képest, a mint vagy az uralgó vagy a szenvedő pártot alkotja. Langnak nincs oka a szabad Schweizban eltitkolni, hogy az ő liberalismusa az egyházközségnek a legrosszabb papuralmi szolgaságba vetésére megy ki, és azért alig is rejti a türelem köpenye alá a lólábat.

De tulajdonképen milyen ezen beszédek keresztyéni szelleme? Nem valamely dogmában áll az, hanem egyedül a moralban, a szeretet által munkás hitben. (174. l.) De ha ezen „vékony és közönséges moralnak“ előbb be kell mártatnia a Jézus szívébe, (174. l.), kinek megjelenése által „a szent lélek nemünk öntudatában kitörölhetlen hatalommá lett“ (34. l.), hát nem ismét egy dogma ez, csakhogy különzebb mint az egyházi? De nem! alapjában egész más az, Lang e Jézusa nem bűnnélküli, csak nagyobb mérvben teszi azt, mit a többiek is. (77. l.) Lang e Jézusáról mit sem tudunk tulajdonképen, mert minden bírálaton aluli önkény az, az Urnak egyik szavát elfogadni, a mellette állót pedig zsidó képzelemnek bélyegezni. Renan- és Strausznak ezen Jézusára ezen apostoli kifejezést: „tegnap és ma ugyanaz mindörökké“ (69. l.), alkalmazni, — egyszerűen csak phrasis, s teljesen felfoghatlan Langnak Strausz elleni haragja, ki róla és szólamáról tisztességes következetességgel lelépte a fátyolt és ezen kérdésre: „Keresztyének vagyunk-e még?“ — nyílt „nem“-mel felel.

De talán jobban áll a dolog, e beszédek vallásosságá vá! Hiszen (121. l.) a természete feletti világosan a vallás-terének nevezetik. Istent szeretni, ebben áll a vallás. De ezen természetfeletti épen nem valami tulvilág, hanem csak törvény, képző ösztön, idomító szellem, mely minden természetiben uralg. (122. l.) És ép ezért Isten sem világkívüli, természet-

feletti Isten. (270. l.) Azon imák daczára, melyek e beszédekben hozzáintézvék, még sem oly lény, kiről el lehetne mondani: gondolkodik és akar! (168. l.) A ki az élet változó tüneményeiben a „zavartalan rendet felismeri és tiszteli“, annak van igazsága és Istene. (151. l.) „A világtörvények vizsgálása“: az igazság, mely beünket szabadokká tesz. (82. l.) „A végtelent minden végesben keresni, sejteni és szeretni, az örökkévalót szívébe zárni, s ez által pillanatilag örökkévaló lenni, a világ szellemét munkáiban alázattal szemlélni,“ ez a vallás! (123. l.) S így lép minden elleplező szólamok daczára a személyes Isten és ember életközössége helyére az embernek viszonya az isteni, de személytelen törvényhez, az örök erkölcsi rendhez, melylyel magát összhangzatba helyezi. De hol a vallás nem úgy ismertetik el, mint az emberi Én-nek viszonya az isteni központi személyiségnek Te-jéhez; hol nem úgy ismertetik el, mint az embernek realis közössége Istennel, személyről-személyre: ott nincsen is az a maga valóságában felfogva. A bennlétnek (immanentia) minden álláspontja, megvesztegeti magát a vallás fogalmát, bárha theisticus alakzatokba burkolódzott is.

Ugyanez látszik fényesen ama beszédeknek erkölcsi nézetein is. Bár többször említik az Isten iránti szeretetet, mint az erkölcsiség kútfejét. (272. 274. l.) De valamint a bűn uem az Isten iránti hiányos szereteten, s egyszersmind ferde és Isten-ellenes akaratirányon alapul, hanem „ész érettség hiányán“ (85. l.), úgy a megváltás is csak értelmi folyamat: lényünk törvényeinek minden felismerése önként erkölcsiebbekké tesz bennünket. (85. l.) Amaz intés, hogy minden cselekedetünkben Isten országának hódoljunk, semmi mást nem tesz, mint élni az egészért, melyhez tartozunk, „munkálkodni a jövő nemzedékért.“ (191. l.) Minden szorgalmas munkás, „az ujkor szentje,“ minden hűséges kézműves Isten apostola. (193. l.) Sőt mivel erkölcsiségünknek mértéke teljesen mértéke a mi boldogságunknak, tehát már önzésből jót kell cselekednünk tulajdonképen. (22. 86. l.) Itt tehát nincs többé szó az isteni és emberi akarat közti ellentétről, mely ezen erkölcsiségnél kiegyenlítettik, hanem csak azon ellentétről, mely az önző egyedakarát, és az emberiség amaz isteni törvénynek megfelelő eszményi összakarata közt van. Az istenkormányzatu (theonomisch) erkölcsiség tehát önkormányzatu (autonomisch) válik. A vallás a helyett, hogy az erkölcsiség gyümölcsöző anyja lenne, független erkölcsisé (morale indenpendante) változik. Nem csak e vallásfogalom elégtelensége van újból megállapítva, de kitűnik azon mesebeszéd felületessége is, mintha a keresztyénség dogmáit elvethetnők, s morálját mégis megtarthatók.

Élénk sajnálkozás között teszszük le kezünköl a könyvet azon egyházközséggel együtt, melynek semmi más vallásos táp nem nyújtatik, csak ez. Bizonyosnak mondható: ha a polemica nem tartogatja életét, ezen liberalismus homiletikai szerepét csakhamar lejátszotta volna. Bizonyára, a feszes polemicanak levonása után, ezen egyházi beszédeknek gondolat tartalmaul nem marad egyéb fent, mint vérszegénység, s a fennhéjázó hang daczára is puszta felületesség. Csak egy példáját lássuk gondolatbeli mélységöknek, az utolsó — a közönséges balesetek jelentőségéről tartott predikációból. Minden éleselméjű istenigazolásnál világosabban és érthetőbben szól a következő tény, a világrend igazolására: „Kérdjétek meg a Rajna völgyének lakóit, valyon ők, daczára a súlyos szerencsétlenségnek, mely őket már érte, felcserélnék-e szép völgyüket egy más országgal, mondani fogják ezek: „Soha sem! Kérdjétek meg a

poroszt, kinek hazája soknak szemében úgy szerepel, mint junkerek és muckerek által rabszolgásított, ő büszkén fog mellére ütni s szólni így: én porosz vagyok!... Mit jelent ez?... A földön, a minket sulytó minden nyomor mellett is, több a boldogság és az öröm, mint a boldogtalanság és a siralom; és a sok vérontás mellett, melyről a világtörténelem szól, egyesek saját körükkel meglehetősen kibékülvék s az ember által a szerencsétlenség is áldássá változtatható át akarátának ereje utján!“ Ez az egyházi beszéd vége. Sapienti sat.

A „Neue Evangelische Kirchenzeitung“-ból

Dicsőfi József
debreczeni hittanhallgató.

K Ü L Ö N F E L E K.

— Biblia fordítás. Az Angol Biblia Társaság által kézirat gyanánt legújabb kiadott új szövetség átdolgozatos fordításához nagy érdeklődéssel szóltak Ballagi Mór, Hunfalvy Pál, P. Nagy Gusztáv urak a Protestáns e. s. j. Lap 46 és következő számaiban, továbbá az enyedi Szemle 45 és következő számaiban. Egyik ítésk (Ballagi) szerint Győry Vilmos (Evangeliumok) „nagyon is csiszolt szöveget ad“, Menyhárt János (Apostoli levelek) „írálva esetlen, betühöz tapadó.“ Másik ítésk (P. Nagy G.) szerint Győry fordítása „a régivel szemben valósággal nyereség“, Menyhártét ellenben „átalánosságban sem tartja elfogadhatónak“, minden bírálatnak alatta áll, „oly rossz, hogy valóságos botrány“, „egészben hasznavehetlen“ „hátramenetel,“ „fordító által visszaveendő, mint czélnak meg nem felelő.“ A 3-dik ítésk (Szemlében) „az új dolgozásban (Győry-éről szól) sehol sem látja az öntudatoságot, tervszerűséget, mely hű tud lenni az eredetinek szelleméhez“; Menyhárt dolgozatában „Magyar szavakkal irt görög fordítással találkozik,“ „a nagy közönség kezébe ily fordítást adni valóságos bűn volna!“ „nemcsak a magyarság,“ hanem „a helyesebb értelmezés ellen is baklövéseket követ el.“ Hunfalvy szerint „az új fordítók sokszor szerencsésen kerülnek a Károli ügyetlenségét.“ Ezekbe összegezzük az ellen észrevételeket.

E bírálatok nagyobb részénél a szigor mértékét is tullépő keménységgel találkoznak, a tulzás pedig maga magát elitéli továbbá találkoznak jó csomó egyéniességgel, melynek száz más egyediség szegződik ellene; van sok önkény is náluk, s erre figyelmezteti is egyik ítésk tulkapó másik ítésk társát; az ajánlt javítás sem mindig jobb, az eltérés sem mindig lényeges; van ellenmondás is: egyik elfogadja alapul a bevett szöveget, a másik ezt a szövegtörténet arculcsapásának tartja; egyik a döntő helyeken meghagyandónak tartja a „lélek“ szót, a másik „szellem“-mel helyettesítendőnek, s utóbbi nem veszi észre, mily roppant különég van a szent szellem és szent lélek közt! hol élőlényre vonatkozás rejlik a pneüma és spiritus szavakban, a lény fogalmat is feltételező fuvás és lehelés — nem pedig a szél szó — tartozik az irányadó lenni.

Az átdolgozás hű egész a betűig, ez inkább érdem; néhol e miatt nehézkes, az igaz, de javítással, igazítással világosabbá tehető. Kézirat gyanánt levén kiadva e kísérlet, Győry, Menyhárt és Filó urak személyesen ha összejönnek s kölcsönös engedményeket tesznek, a helyes ajánlatokat figyelembe veendő, így nyerhetünk oly magyar szöveget, mely szabatos leend, a tudomány ítésk széke előtt is megálland, s egy ki tudja mikor létre jövőndő jobb fordításig jó szolgálatot teend. Mindenkit ki-

elégítő fordítás lesz-e valamikor, nagy kérdés! Legyen több féle fordítás, az sem baj, döntenem fog az életrevalóság sorsuk felett. Egy fő dolgot nem kell elfeledni: a 3 fent nevezett és igen tisztelt egyházi férfiu hittani jellem oly kezeséget ad, oly megnyugtató kölcsönöz és oly bizalmat lehel, hogy magyar egyházunkra nézve, nem tudom, mikor jöhetend el az az idő, a mikor nemcsak a mi, hanem a ki és kik fontos kérdése ily szerencsés összetalálkozásban oldatik meg. — Rara felicitas temporum. — B. F.

— Figyelmező. A m. pr. e. s. i. Figyelmező (szerkeszti s kiadja Révész Imre Debreczenben) utósó (XI. és XII.) füzete megjelent a szokott rovatokkal dús és választékos tartalommal. Szerkesztő végszavában megható búcsút vesz a Lap barátaitól. A magyar prot. egyház 9 évig bírhatta e kincs értékű folyóiratot, a nagyérdemű szerkesztő szolgálatainak nagyságát a történelem lesz hivatva mérlegelni, hatását érzi egész jelen nemzedék, az elismerés és hála koszoruját a hálás jövő hübben fonandja meg mint a jelen. Százak óhaját hiszszük kifejezni, midőn a Figyelmező alapítójának és hű fentartójának egészséget s hosszú, munkás és sikerdús életet kívánunk!

— Lévai Lajos „lelkészi pályám kezdetén“ cikk sorozatot tett közé a budapesti Protestáns — Lap f. é. 37—47-ik számaiban. Szép levelek, lombok és virágokhoz hasonlítanak a tervek és gondolatok benne; fájdalom! hogy a leendő élőfa gyökerén van a baj, az I. szám alatti cikkben „a lelkész mint reformátor“ lefektetett téves nézetek hervadással fenyegetik az egész tervezetet. A lelkész nem lehet „ujjáteremtője“ a népnek, ő csak eszköze az ujjászülés kutf-jének, az igének és szentléleknek. A „hiteczikkek“ oly módu reformálása, mint az ifju véli: a keresztyéntanból az isteninek, a természetfelettinek kipusztítására vezetend. Ugy látszik neki Kopernikus inkább irányzója, mint Pál apostol s 19 század lánczolatosa következő nagy hívői. A „haladó tudomány,“ s a „3 száz éves dogmák“ kétsége, e két kő az miben fel akadt, pedig a valóban haladó (azaz Isten felé irányuló és nem a tőle távozó) tudomány nem árthat a keresztyénségnek, melynek tanai 2 ezer évesek már, istenigei része a muló világot is túlélendi. — „Lelkiismeret szabadság“-át felébe emeli az evangyéliomnak, óh ez szabad, de aki a Krisztusé akar lenni, az Ő szabadságában tartozik megállani, mi magunk és így lelkivalónk is a Krisztusé akkor. Kitől és mitől akar büszkén a lelkiismeret szabaddá lenni? Épen az a szabad a ki hisz Krisztusban. Az ifju reformátor nem akar „nagy scrupulust csinálni a Krisztus feltámadásából“, feledi, hogy Pál apostol nagy scrupulust csinált belőle. A modernizmus elvezet az apostolok s az evangyéliom félre dobására. Imé a példa! Ő szakít a „csudák“ hitével stb. ezzel a pusztá physical álláspontra sülyed le a metaphysicalról. — Debreczenben még vannak, hála Istennek! a kik nem rendülnek meg „ha a hegyek a tenger közepébe bedőlnek is,“ azért el nem hajlanak az Isten fiától a mi Urunktól. Szép lámpát gyújt, hosszú kanócot tesz bele az ifju cikkező, szerintünk azonban a legfőbbbet, minélkül állandó világítás és meleg nem eszközölhető, az olajat, az isteni a mennyei tűz elemet (nem földi és physical eredetű ám az), a magát kijelentett (tehát nem a haladó tudomány által felfedett) Krisztust igyekszik kienyésztetni abból jelképes, költői magyarázataival. Az ily reformált vallás örök lámpa nem leszen.

— Evangyéliomi Szövetség. Az „évi meghívó“ az egyetemes buzgalmi hétre (1879. jan. 5—12-ig) szétkülde-

tett, aláírva az angol, skót, ir, amerikai, kanadai párisi, brüsseli, hollandi, dán, svéd, spanyol, olasz, török, görög, szír, egytomi, helvét és német országi bizottságok hatóságai által. Szálljon áldás az egyesített imákra! A magyar még mindig hiányzik e magasztos Szövetség koszorujából, sajnáljuk, hogy az erők és tér szűk volta miatt Lapunk keveset tehetett e Szövetség eszméje és kerete terjesztésére.

— Téli Ujság. E növekvő hatásu derék egyházi néplap 2. 3. és 4. száma megjelent. Keljen virulás az egyház mezején azon pontokon, hová e kis evangyélium jótékony sorai elhatnak.

— Arab nyelv. Egy ismeretlen ügybarát 18 darab egy forintos ezüst tallért tett le a kollégiumi igazgató Balogh F. kezéhez, hogy az arab nyelv ez évi hallgatói közt disz jutalmul osztassanak ki; az arab és ó ind nyelv tanára Lugossy József által beterjesztett névsor alapján, deczember 9-én az igazgató serkentő szavak intézése mellett 3 talléronként adta át a jutalmat Hatvani Pál, Szük Károly 3-ad éves, és Berei József, Bertalan Gábor, Nagy Péter, Tereh Gyula 2-od éves hittanulóknak. A keleti nyelvek mívelése a debreczeni Kollégiumban nemzeti, tudományos és theologiai szempontból egykép kívánatos. Az ismeretlen ügybarátnak elismerés és hála nyilvánított.

— (Halálórá.) Atányi Dániel, a beregi ref. egyházmegye testületének nestora, — a csonkapapi ref. egyháznak 24 éven át buzgó lelkipásztora, — hivatalos pályáján 55 és fél éven át igaz lelkesedéssel — s kiváló pontossággal működött pap, — az élet végső határánál 79 és fél éves korában mint az olaját lassan-lassan felemésztett mécs — e f. hó 17-én elhunyt. Az egyházmegye kormányzó testületének ifju korától tevékeny tagja volt, — elébb mint al, — később főjegyző, s élte végeig részrehajlatlan s önzetlen tanácsbíró, — s az egyházmegye levéltárának hiv kezelője s rendezője, — mindenki tiszteletét s méltányoló nagyrabecsülését kiérdemelte, — temetése e hó 19-kén történt — emléke legyen áldott!

— Bonifas F., egyháztörténelem tanára a francia országi montaubani ref. theologiai fakultásban, egyike a legkedveltebb tanároknak, kinek „hite élő, tudománya szilárd, tanítása világos“ volt, deczember hó közepén meghalt. Egyik disze a francia protestáns theologianak hunyt el benne. Béke az elköltözöttel!

— Kálvin francia Kátéja. Kálvin kátéja 1537. jelent meg először, ennek szövegét, mely végkép elveszettnek tartott, megtalálta véletlenül Bordier H. a párisi nemzeti könyvtárban. E káté fontos azért, mert a kálvinista tanrendszer első módszeres kifejezménye. E káté folyó évben adatott újra ki Genfben, 400 példányban, kiváló diszes nyomásban, 16-ik századi betűalakokkal, 434 oldalon, kiadták Rilliet Albert és Dufour Theophil, egykoru történeti mozzanatok bocsátván előszóul, Rilliet Kálvin első tartózkodásáról Genfben, Dufour pedig a kátéről, a hitvallásról s a Genfben és Neuchâtelben 1533—1540-ig nyomtatott könyvekről értekezvén. Fick nyomdája mind a történész, mind a hitész, mind a könyvbarátok vágyának eleget tett. — A két értékes értekezést követi a káté, ezt, a kevéssel utána szerkesztett hitvallás, s végre a káté latin kiadását előző bevezetés, mely az előbbi kétdarabhoz szükséges tájékozó s eddigelé francziára még nem volt fordítva.

„Javasoljuk — mondák a reformátorok Genf tisztviselőinek — a keresztyén hit rövid és könnyen érthető foglalata-

elfogadását, taníttassék az minden gyermeknek, életévök bizonyos szakában a lelkészek vizsgálják meg őket s részesítsék a gyermekek tehetségéhez alkalmazott magyarázatokban mindaddig, míg eléggé képzeteknek tekinthetők. De meg kell rendelni a szülőknek is, hogy ezek gondoskodjanak, miszerint gyermekeik tanulják a kátét s szokott időben jelentkezzenek a lelkésznél."

Igy lön bámulatos szigorral és hajlíthatósággal fentartva azon lényegesen református elv: az egyház minden tagjának, jogaihoz arányított módon, kell vallani az egyház hittételeit. Hasonló szigorral tartja fenn Kálvin az emberi mellett az isteni oldalt is, amennyiben az egyházat kegyelemeszközüül hirdeti nemcsak minden ember számára, hanem főkép saját tagjai számára.

A kegyességgel összeolvadó szabadelvűség és szellemisség emelt érzelme hatja át tudorunknak, a nagy Kálvinnak e kátéjából idézett következő sorokat, melyek igaz voltát 300 év után is nemes érzettel vallhatjuk, tarthatjuk, nem évitvén azt el a századok. „Ha közöttünk az egyesülést és békét virágoztatni akarjuk: keressük az egységet a tanokban és érzelmekben inkább, mint az istentiszteleti szertartások egyöntetőségéhez ki-mért ragaszkodásban. Valóban méltatlan hozzánk: szolgálaias egyezőséget, mely nem épít, hozni be azon dolgokba, melyeknél az Ur, az építés legnagyobb előnyére, meghagyta nekünk szabadságunk teljes használatát. Bizonyára, a legfőbb ítélőszék előtt, hol számot kell adnunk ott megjelenésünkkel eljárásunkról, nem szertartási kérdésekről leszen szó, nem a külsőkben való egyöntetőség vétetik vizsgálat alá, hanem az, mikép éltünk szabadságunkkal, s csak ha épülésre használtuk azt, leend törvényes. Az építés a cél, melyre gondoskodásunk, éberkedésünk, erélyünk és igyekezetünk irányzandó. Legyen tudomásunkra, hogy azt mi csak az Isten komoly félelme, őszinte kegyesség, tiszta erkölcs által, távol minden képmutatástól, érhetjük el."

A „Le christianisme“ után.

Balogh Ferencz, felelős szerkesztő és kiadó.

H I R D E T M É N Y.

Nagybecsű vallásos olvasmány.

Épen most jelent meg s kapható Kőnig R. lelkész Budapesten (Váci-ut 34. sz.) ki által utánvétre és rendeletre megküldetik

KRISZTUS ÉS AZ IRÁS

Irta Dr. Saphir Adolf. Angolból fordította Győry Vilmos. Budapest, 1879. 8r. 164 l. Szép kötésben ára 60 kr. 3—3

Tavaly jelent meg Dr. Angus József Bibliai kézi könyve, lelkészek és theológiát tanulók számára, magyar fordításban 46 ív, ára kötve 3 frt 80 kr.

Leszállított áron következő művek kaphatók

Bácz Károly

ménés-gyoroki lelkésznél:

1. **Kis Káté**, vagy a hittan rövid vázlata a heidelbergi Káté szerint. Dr. Kohlbrügge után —. 5
2. **A pozsonyi vértörvényszék áldozatai** 1874-ben 1.—
3. **Mennyei Lépcső**. Egyházi beszédek Dr. Kohlbrüggétől.
 - I. füzet —.60
 - II. „ —.70
 - III. „ —.80
4. **Értesítvény** a reformátusok ménés gyoroki gyülekezetéről 187⁴/₅-dik évre —.20
5. **Máté Evangyéliomának** magyarázata —.60

PROTESTÁNS OLVASMÁNYOK.

Az „Evangyéliomi Protestáns Lap“ kiadványai.

Kaphatók Telegdi K. Lajos és ifj. Csáthy Károly könyv-árúoknál Debreczenben, részint Kókai Lajos könyvkereskedőnél és közvetítésével Budapesten.

1. **Emlékbeszéd Kálvin felett**, tartotta Merle D' Aubigné, francziából fordította s protestántizmusunk újabb történetéhez adalékkal ellátta Balogh Ferencz, Debreczen (1878.) 8r. 63 l. ára 40 kr.
2. **A protestántizmus és catholicismus**. Irta Laveleye Emil, magyarra fordította Derczenyi M. Sándor, jegyzetekkel bővítve kiadta Balogh Ferencz, Debreczenben (1877.) 8r. 36 l. ára 30 kr.
3. **Tájékoztató pontok a theologia terén**, a magyar protestáns modernizmus és haladó orthodoxia szembeállítására, írta Balogh Ferencz Debreczen, (1877.) 8r. 27 l. ára 25 kr.
4. **A skót szabadegyház ismertetése**, egyháztanulmány, írta Csiky Lajos, Debreczen, (1877.) 8r. 55 l. ára 35 kr.
5. **Némely korszerű kérdések szellőztetése** a magyar református egyház kebelében, írta Menyhárt János hittanár, Debreczen, (1877.) 8r. 47 l. ára 30 kr.
6. **A vasárnap és a munkás osztályok**, francziából Könyves János reform. lelkész, történelmi bevezetéssel és jegyzetekkel ellátta Balogh Ferencz. Debreczen, (1877.) 8r. 33 l. ára 12 kr.
7. **A bölcsészet jelentősége** a jelen korban és a jövőben, írta Dr. Vellentszény Mór, Debreczen, (1878.) 8r. 32 l. 3—3 ára 30 kr.